

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО АРХЕТИПУ ЗЕМЛІ-МАТЕРІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*О. І. Кондратюк, аспірантка кафедри української мови та журналістики,
Уманський національний університет
(Умань, Україна)*

e-mail: kondratiuk.04@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0009-0008-9014-656X>

Статтю присвячено дослідженню динаміки та семантичних зрушень лінгвокультурологічного архетипу Землі-Матері в українському мовному просторі періоду повномасштабної російсько-української війни. Наукова новизна полягає в тому, що в роботі вперше в контексті сучасної воєнної дійсності зіставлено традиційний етнічний код «Землі-годувальниці» з фольклорною міфологемою Змія як уособлення деструктивного Хаосу. Для розв'язання поставлених завдань застосовано комплекс філологічних методів: концептуальний, лінгвокультурологічний та дискурс-аналіз мовних одиниць у художньому й публіцистичному дискурсах. Доведено, що під впливом екзистенційного стресу відбувається когнітивно-семантична деконструкція ідилічного хронотопу «золотих нив». Традиційне поняттєве ядро архетипу зазнає амбівалентного зсуву від пасивно-страдальної семантики «землі-страдниці» до активно-захисної моделі «Землі-Воїна», де сакралізований ландшафт постає самодостатнім суб'єктом мілітарного спротиву.

Ключові слова: лінгвокультурологія, архетип, Земля-Мати, воєнний стан, концепт «Земля», міфологема Змія, мовна картина світу, семантична трансформація.

Актуальність. Образ України в народній свідомості споконвіку ґрунтувався на архетипі Землі-Матері – сакрального простору гармонії, родючості та мирного творення, поставав світом «золотих нив» і «мирного неба», де буття підпорядковане природним циклам життя, проте історія раз у раз руйнує цю ідилію викликами екзистенційного зла. Вторгнення агресора в цій парадигмі постає не просто як військовий конфлікт, а як міфологічне повернення Змія Горинича. Цей образ – багатоликий, раптовий і руйнівний — уособлює хаос, що прагне поглинути світло і спотворити саму сутність мирної землі. Центральною науковою проблемою дослідження є дихотомія між традиційним пасивним сприйняттям архетипу Землі-Матері як «годувальниці» та її сучасною трансформацією в активний образ «Землі-Захисниці». В умовах повномасштабного вторгнення відбувається деконструкція ідилічного хронотопу «золотих нив». Традиційний сакральний простір гармонії змушений реагувати на появу метафоричного «Змія» – сили, що не просто знищує ресурси, а зазіхає на онтологічні основи буття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема архетипу Землі-Матері є мультидисциплінарною і лежить на перетині філософії, психології, лінгвістики та літературознавства. Її вивчення в сучасній науці розвивається за кількома векторами. Перший вектор охоплює фундаментальні основи архетипіки, закладені в працях К.Г. Юнга, який визначив архетип Матері як один із найпотужніших елементів колективного несвідомого, що поєднує в собі аспекти «доброї» (дбайливої) та «жахливої» (тієї, що поглинає) матері: «Її якісними ознаками є материнська пристрасть і співчуття; магічна влада жінки; мудрість і духовна височінь, що перевищують межі розуму; все, що є добрим, що опікується і підтримує, що сприяє росту і плодючості. І навпаки, з іншого боку, вона уособлює те, що таїть у собі таємницю, сутінки, безодню; те, що поглинає, спокушає і отруює, що навіює страх і є неминучим, наче сама доля» [6, с. 88]. К.Г. Юнг указував на подвійну природу Великої Матері (The Dual Mother), де світла іпостась виявляється як дбайлива, родюча, та, що дає життя, а темна – як та, що забирає його, поглинає чи карає «Подібно до інших архетипів, архетип матері має майже незліченну кількість аспектів. Я назву лише деякі з його найважливіших форм: мати і бабуса; мачуха і теща; будь-яка жінка, з якою людина пов'язана... У ширшому сенсі слова — це речі, які вселяють відданість і

благоговіння, як-от **Земля**, космос, море і глибокі води, величні дерева чи затишні печери» [6, с. 87]. У контексті української культури ці ідеї розробляли М. Шлемкевич та О. І. Кульчицький, акцентуючи на «кордоцентричності» українців. Так О. І. Кульчицький у своїх працях (зокрема, «Світовідчуття українця», «Введення у проблематику націософії») вивчав структуру української душі через систему факторів, один із головних – геопсихічний (вплив ландшафту, чорнозему та природи), який прямо пов'язував український кордоцентризм із культом Землі. «Український етнічний масив виявляє глибоку, іноді містичну прив'язаність до своєї землі, яка виступає не просто як економічний ресурс, а як Земля-Мати – жива, плодюча істота, що живить і формує душевну структуру» [3, с. 49] У своїй знаковій праці «Галичанство» (1956) та філософських есеях М. Шлемкевич досліджує типи українського світогляду. Він виводить образ українця-хлібороба, чиє життя повністю підпорядковане ритмам природи та культу Землі, протиставляючи його раціональному західному світові. «Українська культура – це культура хліборобська *par excellence*. Її релігійність, її етика, її естетика виростили з борозни, з глибокого пошанування землі. Земля для українця – це святиня, це Велика Мати, релігійне благоговіння перед якою пережило віки і трансформувалося з язичницьких міфів у християнські обряди» [5, с. 12].

У науковому аналізі (зокрема, при дослідженні трансформації цього архетипу в умовах сучасної війни) концепції М. Шлемкевича, О. І. Кульчицького та К. Г. Юнга ідеально доповнюють одна одну. К. Г. Юнг дає загальну психологічну матрицю: Земля – це колективне несвідоме, Велика Мати, яка має дві сторони (добра, що дає життя, і темна/грізна, що поглинає та карає), а от О. І. Кульчицький і М. Шлемкевич приземлюють цей архетип на український ґрунт, показуючи, що для українця зв'язок із Землею-Матір'ю є доміантним. Це основа нашої психіки, яка традиційно формувала мирний, «дитячий», хліборобський тип культури. Сьогодні, під час війни, цей архетип трансформується. Мирна Земля-Мати (Деметра) О. І. Кульчицького та М. Шлемкевича активізує свій юнгіанський оборонний, грізний аспект, вона перестає бути лише пасивною годувальницею, а стає мілітарною силою, яка захищає своїх дітей і «карає» ворогів, перетворюючись на цвинтар для загарбників.

Другий вектор дослідження є суто лінгвокультурологічним. Вивченню концепту «Земля» в мовній картині світу присвячено праці С. Я. Єрмоленко, Ж. П. Соколовської та В. І. Кононенка. Зокрема, В. І. Кононенко підкреслює, що «Земля в українській ментальності – це не просто об'єкт господарювання, а суб'єкт, наділений ознаками живої істоти, що зближує її з образом Матері. Вона здатна відчувати біль, радість і, найголовніше, давати моральну оцінку вчинкам людей» [2, с. 124]. Спираючись на твердження Ж. П. Соколовської про те, що мовна картина світу є «специфічним ракурсом» бачення дійсності етносом [4, с. 133], ми фіксуємо, що трансформація архетипу є реакцією мовної системи на зміну онтологічного буття людини [4, с. 134]. Нез'ясованим залишається характер мовної адаптації цього архетипу до умов сучасного воєнного дискурсу. Академік С. Я. Єрмоленко у своїх працях (зокрема, «Мова і свято душі», «Фольклор і літературна мова» [1]) досліджує мовну естетику та сакральні коди фольклору. Вона наголошує на тому, що в українській мовній картині світу «земля» є живим, антропоморфним суб'єктом. «У фольклорній і поетичній моделях світу українців лексема земля постає не як пасивне просторове поняття, а як сакралізований суб'єкт, наділений материнськими рисами. Вона здатна «чути», «радіти», «сумувати» й «жахатися», що фіксується у сталих мовних метафорах (*земля плаче, свята земля, мати-сира земля*)» [1, с. 108].

Мета дослідження – визначити особливості лінгвокультурної та семантичної трансформації архетипу Землі-Матері в українському текстовому просторі під впливом екстремального воєнного стресу.

Матеріали й методи дослідження. Для досягнення мети використано тексти класичної української літератури та сучасної публіцистики. Методологічну базу становлять методи концептуального аналізу, лінгвокультурологічний метод та дистрибутивний аналіз лексичної сполучуваності.

Результати дослідження та їх обговорення. До того моменту, як залізна луска Змія торкнулася наших кордонів, Україна в колективній свідомості існувала в стані великого Миру. Земля-Мати поставала як жива істота, чие дихання відчувалося в кожному подиху вітру, поля були золотою плоттю Землі, що безкінечно переливалася під сонцем, а сама Земля віддавала свої багатства щедро, наче мати, яка нічого не шкодує для своїх дітей. Сонце сходило не для того, щоб висвітлити руйнування, а для того, щоб зігріти землю, яка пахла вечорами матіолою та свіжою травою. Це була тиша, у якій чути, як росте трава і як тече вода в річках.

Але вторгнення агресора набуло в мовній рецепції рис міфічного Змія Горинича, що повністю руйнує цей пасторальний простір. Науковий виклик полягає у визначенні того, як саме лінгвокультурологічний архетип адаптується до стресу: чи залишається він лише жертвою агресії, чи перетворюється на самодостатню міфологічну силу. Дослідження потребує аналізу засобів вербалізації цього «нового змісту», де мирна земля набуває рис мілітарної суворості, не втрачаючи при цьому своєї матерньої сутності. Художньо-естетична рецепція образу страждальної й водночас нескореної землі у творах Т. Г. Шевченка, П. Г. Тичини, О. П. Довженка, В. А. Симоненка та Л. В. Костенко підготувала підґрунтя для новітнього семантичного зсуву. В умовах екзистенційної загрози актуалізується описана К. Г. Юнгом амбівалентність Великої Матері. Сучасний мовний дискурс фіксує перехід архетипу Землі від ролі жертвовної плоті чи пасивної плодючості до статусу активного, мілітарно-сакрального суб'єкта – гнівного захисника свого роду. Прадавні захисні коди етносам'яті, що оживають у мовній системі, концептуалізують рідну землю як силу, що карає загарбника, буквально «виштовхує» окупанта й перетворюється на цвинтар для чужинців, у такий спосіб очищуючи сакральний простір нації.

Означені ментальні інтенції знайшли своє глибоке відображення в українській літературній традиції, продемонструвавши тяглість художньої рецепції скривдженої та гвної землі. Зокрема, поема «Кавказ» Т. Г. Шевченка стала одним із перших творів, де автор описав загарбника як ненаситне чудовисько, що засіває землю не зерном, а лихом: «*За горами гори, хмарою повиті, / Засіяні горем, кровію политі. / Отам-то милостиві ми / Ненагодовану і голу / Застукали сердешну волю / Та й цькуємо...*» (14, с. 334).

Воєнний прихід ворога на мирну, «райську» землю автор трактує як кривавий злочин проти самої природи.

У ХХ столітті цей трагічний зсув у сприйнятті рідного ландшафту поглиблюється: у кіноповісті О. П. Довженка «Україна в огні» земля також набуває рис страждальної плоті, що палає у вогні війни (8), а поезія П. Г. Тичини «Пам'яті тридцяти» демонструє аналогічний трагічний зсув у сприйнятті рідної землі, де агресія постає як гріх Каїна: «*На кого завзявся каїн? / Боже, покарай! – Понад все вони любили / Свій коханий край...*» (13, с. 112). Воєнний прихід ворога на мирну, «райську» землю трактується як кривавий злочин проти самої природи. В. А. Симоненко у своїх текстах використовував образи «чужинців» та «орди», що зазіхають на святиню матері-землі, актуалізуючи її сакральний статус: «*Ради тебе перли в душі сію, Ради тебе мислю і творю Хай мовчать Америки й Росії, Коли я з тобою говорю!*» (12, с. 54).

В історичному романі у віршах Л. В. Костенко «Берестечко» авторка виводить прихід загарбника на рівень онтологічної руйнації світового порядку, де ворог нищить не лише матеріальну, а й сакральну структуру всесвіту «*І жах, і кров, і смерть, і відчай, і клетіт хижої орди, Маленький сірий чоловічок Накоїв чорної біди. Це звір огидної породи, Лох-Несс холодної Неві. Куди ж ви дивитесь, народи?! Сьогодні ми, а завтра — ви*» (11, с. 88).

Яскравим лінгвотекстовим підтвердженням цього процесу є роман О. С. Забужко «Музей покинутих секретів», де авторський мовний код моделює землю як живий організм, з власною онтологічною пам'яттю поколінь, перетворюючи її на сакральний хронотоп, що буквально акумулює в собі історію, де злилися минулі й теперішні битви за ідентичність, цей зв'язок проходить через щільні метафоричні ряди, показуючи, що український ґрунт береже пам'ять про кожну краплю пролитої за нього крові, перетворюючись на сакральний щит роду: «*...вся ця земля, куди не ступи, заткана голосами й привидами, як старий гобелен, —*

прошита ними наскрізь, у кілька шарів...» (9, с. 147) Письменниця вказує на феномен закоріненості, де земля є першоосновою захисту: *«Це твоя земля, і вона тримає тебе за п'яти, як антейська мати, переливає в тебе свої соки, свою глуху й тривалу, непохитну силу...»* [9, с. 322]. Відтак, у ситуації екзистенційного зла (воєнного стану) колективна пам'ять ґрунту запускає прадавні захисні механізми. Земля трансформується з матері-годувальниці в гнівну захисницю, стаючи активним учасником війни. Вона виявляє мілітарну суб'єктність – виштовхує окупанта, перетворюючи його на прах, і водночас закриває собою своїх дітей: *«...земля відкривається, щоб прийняти своїх, і закривається за ними, стаючи для ворога глухою й непроникною стіною»* (9, с. 511).

Таким чином, лексико-семантична структура концепту «Земля» в новітньому воєнному дискурсі остаточно закріплює за ландшафтом статус живого, гнівного оборонця національного буття, а класичний художній дискурс сформував семантичне підґрунтя для активації прадавніх мілітарно-захисних кодів у сучасній мовній системі під час новітньої війни. Остаточним етапом лінгвокультурологічної мілітаризації аналізованого архетипу в ситуації повномасштабного вторгнення стає новітня воєнна лірика, де простір позбавляється будь-якої дистанційованості й набуває виразної фізіологічної та сакральної живості. Яскравим репрезентантом цього зсуву є поезія Катерини Калитко, зокрема, зі збірки «Орден мовчальниць» (10), у якій Земля-Мати остаточно трансформується у гнівну суб'єктність Воїна. Авторський мовний код К. О. Калитко олюднює ландшафт, наділяючи його здатністю відчувати біль і чинити люту відплату. Рідний ґрунт тут постає не як пасивна територія, а як жива, зрана плоть, що стікає кров'ю разом зі своїми дітьми, але відмовляється коритися нападникові. Багатоликість гібридного Змія-руйнівника у поетичному просторі авторки штовхає мовну систему до активації найдавніших, хліборобських і водночас мілітарних метафор. Український чорнозем у часи екзистенційної загрози стає для загарбника смертельною пасткою, глибокою «пашею», що поглинає чужинців. Письменниця експлікує цей процес через щільні алітераційні та лексичні ряди, де земля сама вершить суд над окупантом: *«...і чорна земля, яка їх у себе приймає, / масно прицмокує, важко жує, перетравлює...»* (10, с. 42). Ландшафт перетворюється на активного учасника оборони, де кожен яр чи болото стає зброєю.

У художній системі К. О. Калитко сакральний зв'язок людини з рідною землею набуває сакрального статусу непорушного завіту, де ґрунт переливає свою «глуху і тривалу» силу в тих, хто його захищає. Земля втілює міфопоетичний архетип Матері-Охоронниці, яка закриває собою живих і стає останнім прихистком для полеглих, перетворюючи їх на частину своєї оборонної структури. Метафорична лінія поетки фіксує момент, коли ландшафт буквально зростається з тілами оборонців, утворюючи живий щит: *«...наша земля тримає нас міцно за коріння, / навіть коли вгорі тільки попіл і залізне виття»* (10, с. 89). Відтак, через поетичне слово К. О. Калитко лінгвокультурологічний концепт «Земля» остаточно позбавляється залишків віктимності, закріплюючи в асоціативній парадигмі сучасної мовної картини світу образ гівної, мілітарно-сакральної сили, що володіє абсолютною суб'єктністю та волею до опору.

У класичній літературній традиції архетип Землі-Матері здебільшого функціонував у межах сільського, аграрного хронотопу, а в романі Тамари Горіха Зерня «Доця» (2019) ми спостерігаємо новітній етап його трансформації – інтеграцію в міський простір в умовах початку гібридної війни 2014 року. Російська окупація Донецька постає не просто політичним чи мілітарним актом, а онтологічним оскверненням рідного ґрунту чужорідною субстанцією, що паралізує волю людей, тоді як ворожі сили авторка маркує лексемами на позначення розпаду, гниття та тліну, які намагаються поглинути живу плоть краю.

Письменниця майстерно демонструє, як крізь асфальт і бетон індустріального Донецька проступає прадавня антейська сила української землі, що відмовляється приймати загарбника. Земля під ногами ворога втрачає пасивність, а її опір знаходить вираження через концепт «своєї території», яку неможливо вирвати з корінням: *«Ця земля – наша, і ми будемо за неї гризтися, навіть якщо доведеться вrostи в неї зубами»* (7, с. 184).

Лексико-семантичний рівень художньої мови Т. Горіха Зерня фіксує руйнування віктимного маркування українського ландшафту. Цей перехід від моделі «землі-годувальниці» до «Землі-Захисниці» підтверджує тезу В. І. Кононенка про динамічність національної концептосфери: в екстремальних марціальних реаліях мовна система миттєво активує оборонні коди етносам'яті, де рідна земля стає для окупанта непроникною стіною, а для своїх – джерелом незламності й сили.

Сучасна мовна система реагує на війну активацією прадавніх захисних кодів, зафіксованих в етнопам'яті. Війна активує «темний» бік архетипу Землі, але не як зло, а як гнівну захисницю. Тепер Земля-Мати не лише годує своїх дітей, а й стає «могилою» для ворога (Змія). Багатоликість Змія в сучасному контексті постає як відображення гібридності загроз – від фізичного знищення до інформаційної деструкції. Лексичні засоби сучасного дискурсу фіксують перехід від пасивно-вегетативної семантики до мілітарно-сакральної суб'єктності: земля набуває людських рис гніву та спротиву, вона буквально «виштовхує» чужорідний елемент і «не приймає» окупанта.

Висновки й перспективи. Залучення філософсько-психологічного та лінгвокультурологічного інструментарію дозволило розкрити глибинну трансформацію архетипу Землі-Матері в сучасній українській мовній картині світу. Якщо в класичних працях М. Шлемкевича та О. І. Кульчицького зафіксовано традиційне, «пасивно-вегетативне» сприйняття рідної землі як ласкавої матері-годувальниці, то марціальні реалії сьогодення змушують цей архетип еволюціонувати. Під впливом військової агресії традиційний образ «землі-раю» зазнав докорінних змін: вторгнення ворога, осмислене через міфологему Змія, перетворило сакральний простір гармонії на арену екзистенційної битви, де ландшафт утрачає пасивність. Дослідження амбівалентності архетипу Великої Матері дало змогу простежити, як війна актуалізує його «темну» (захисну) іпостась, трансформуючи пасивний ландшафт у гнівну, «жахливу» для ворога силу. Цей процес сягає свого апогею в новітній воєнній поезії К. О. Калитко, де земля набуває рис активного суб'єкта відплати, живої плоті, яка «перетравлює» окупанта й очищує сакральний простір.

Аналіз теоретичних напрацювань В. І. Кононенка та Ж. П. Соколовської підтвердив, що концепт «Земля» в українській мовній картині світу є гнучкою, динамічною системою, яка під тиском воєнної дійсності переформатувала семантичні зв'язки від аграрно-господарських до мілітарно-сакральних. Текстовий простір фіксує анатомічну живість ландшафту та його здатність відчувати біль. Рефлексія класичної спадщини Т. Г. Шевченка, П. Г. Тичини, О. П. Довженка, Л. В. Костенко та В. А. Симоненка дала змогу простежити аксіологічну сакралізацію рідного простору перед загрозою «орди», яка стає фундаментом українського коду стійкості.

Новітнього філософського осмислення ця історична тривалість і спадкоємність набуває у творчості О. С. Забужко, де українська земля постає живим хронотопом, наскрізь «прошитим» колективною пам'яттю роду. Цей лінійний зв'язок замикає надсучасна жіноча рецепція війни, яка еволюціонує від маркування перших виявів російської агресії 2014 року у прозі Тамари Горіха Зерня до фізіологічного олюднення й мілітаризації ландшафту в поетичних кодах Катерини Калитко. У цьому художньому вимірі понівечений війною простір стає активним суб'єктом опору, де прадавнє антейське коріння не лише живить пам'ять, а й міцно утримує національну ідентичність в умовах повномасштабного вторгнення, перетворюючи землю на надійний щит для колективного буття.

У сучасному дискурсі зафіксовано остаточний перехід від віктимної моделі «Землі-страдниці» до концепту «Землі-Воїна», де рідний ландшафт виявляє запеклу суб'єктність і постає активним оборонцем національного буття. Боротьба зі Змієм-руйнівником, який в есеїстиці О. С. Забужко постає як гібридний Левіафан, а в романі Т. Горіха Зерня «Доця» – як підступна «інформаційно-ментальна отрута», трактується як акт відновлення світового Космосу, де рідна земля виявляє запеклу суб'єктність, «відкривається для своїх» і стає смертельною пасткою для чужинців.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаю в розширенні джерельної бази дослідження та залученні інструментарію комп'ютерної лінгвістики, зокрема корпусного

аналізу, для верифікації динаміки концепту «Земля» в сучасному медійному, художньому та суспільно-політичному дискурсах, що дасть змогу детальніше простежити процеси когнітивно-семантичного оновлення прадавніх міфологем. Окремого етнолінгвістичного аналізу потребує фіксація неолексем, оновлених стійких порівнянь та фразеологічних трансформацій, які відображають мілітаризацію аграрного коду українців. Подальший науковий інтерес становить також компаративне дослідження лінгвокультурних архетипів Землі-Матері та Змія / Левіафана в українському просторі порівняно із західноєвропейськими моделями сприйняття воєнного ландшафту. Це дозволить глибше з'ясувати специфіку національної мовної картини світу та простежити, як прадавні міфологічні коди етнопам'яті адаптуються до викликів новітньої когнітивно-психологічної та гібридної війни, формуючи нові стратегії опору через вербальні коди.

Список використаної літератури

1. Єрмоленко С. Я. Мова і свято душі: духовно-естетичний вимір української мови. Київ : Довіра, 2002. 254 с.
2. Кононенко В. І. Концептосфера української мови. Івано-Франківськ : Плай, 2004. 352 с.
3. Кульчицький О. Світовідчужання українця. *Українська душа* / відп. ред. В. Храмова. Київ : МП «Фенікс», 1992. С. 41–65.
4. Соколовська Ж. П. Поняття «мовна картина світу» в системі лінгвістичних поглядів. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства* : зб. наук. пр. Хмельницький : ХНУ, 2007. Вип. 3. С. 132–136.
5. Шлемкевич М. Галичанство. Нью-Йорк ; Торонто : Ключі, 1956. 133 с.
6. Юнг К. Г. Архетипи і колективне nesvidome / пер. з нім. К. Котюк. Львів : Видавництво Астролябія, 2013. 588 с.

Список використаних джерел

7. Горіха Зерня Т. Доця : роман. Київ : Білка, 2019. 240 с.
8. Довженко О. П. Україна в огні : кіноповість. Київ : Сакцент Плюс, 2005. 144 с.
9. Забужко О. С. Музей покинутих секретів : роман. Київ : Факт, 2009. 832 с.
10. Калитко К. О. Орден мовчальниць : поезії. Чернівці : Книги – XXI : Meridian Czernowitz, 2023. 144 с.
11. Костенко Л. В. Берестечко : іст. роман у віршах. Київ : Либідь, 2010. 232 с.
12. Симоненко В. А. У твоєму імені живу : поезії, оповідання, щоденник. Київ : Веселка, 1994. 382 с.
13. Тичина П. Г. Вибрані твори : у 2 т. Київ : Дніпро, 1971. Т. 1 : Поезії. 450 с.
14. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів : у 12 т. Київ : Наукова думка, 2001. Т. 1 : Поезії 1837–1847. 784 с.

References

1. Iermolenko, S. Ya. (2002). Mova i sviato dushi: Dukhovno-estetyetchnyi vymir ukraïnskoi movy [Language and the feast of the soul: Spiritual and aesthetic dimension of the Ukrainian language]. Kyiv: Dovira, 254 (in Ukr.).
2. Kononenko, V. I. (2004). Kontseptosfera ukraïnskoi movy [Conceptosphere of the Ukrainian language]. Ivano-Frankivsk: Plai, 352 (in Ukr.).
3. Kulchytskyi, O. (1992). Svitovidchuvannia ukraïntsia [Worldview of the Ukrainian]. In: V. Khranova (Ed.)/ *Ukrainska dusha [The Ukrainian soul]*, 41–65. Kyiv: MP “Feniks” (in Ukr.).
4. Sokolovska, Zh. P. (2007). Poniattia “movna kartyna svitu” v systemi linhvistychnykh pohliadiiv [The concept of “linguistic picture of the world” in the system of linguistic views]. In: *Aktualni Problemy Filolohii ta Perekladoznavstva*, (3), 132–136 (in Ukr.).
5. Shlemkevych, M. (1956). Halychanstvo [Galicianism]. Niu-York ; Toronto: Kliuchi, 133 (in Ukr.).
6. Jung, C. G. (2013). Arkhetypy i kolektyvne nesvidome [Archetypes and the collective unconscious] (K. Kotiuk, Trans.). Kyiv: Vydavnytstvo Astroliabiiia, 588 (in Ukr.).

Sources

7. Horikha Zernia, T. (2019). Dotsia [Daughter]: Roman. Kyiv: Bilka, 240 (in Ukr.).
8. Dovzhenko, O. P. (2005). Ukraina v ohni [Ukraine on fire]: Kinopovist. Kyiv: Saktsept Plus, 144 (in Ukr.).
9. Zabuzhko, O. S. (2009). Muzei pokynutykh sekretiv [The museum of abandoned secrets]: Roman. Kyiv: Fakt, 832 (in Ukr.).
10. Kalytko, K. O. (2023). Orden movchalnyts [The order of silent women]: Poezii. Chernivtsi: Knyhy – XXI; Meridian Czernowitz, 144 (in Ukr.).
11. Kostenko, L. V. (2010). Berestechko [Berestechko: Historical novel in verse]: Istorychnyi roman u virshakh. Kyiv: Lybid, 232 (in Ukr.).
12. Symonenko, V. A. (1994). U tvoiemu imeni zhyvu [I live in your name]: Poezii, opovidannia, shchodennyk. Kyiv: Veselka, 382 (in Ukr.).
13. Tychna, P. H. (1971). Vybrani tvory: U 2 t. [Selected works: In 2 vols.]. Vol. 1: Poezii. Kyiv: Dnipro, 450 (in Ukr.).
14. Shevchenko, T. H. (2001). Povne zibrannia tvoriv [Complete works]: U 12 t. Vol. 1: Poezii 1837–1847. Kyiv: Naukova Dumka, 784 (in Ukr.).

**TRANSFORMATION OF THE LINGUOCULTUROLOGICAL ARCHETYPE
OF MOTHER EARTH UNDER MARTIAL LAW**

**Olha Kondratiuk, PhD Student at the Department of Ukrainian Language
and its Teaching Methods, Uman National University
(Uman, Ukraine)**

e-mail: kondratiuk.04@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0009-0008-9014-656X>

Abstract. Introduction. Traditionally, the image of Ukraine in the national consciousness has been deeply rooted in the peaceful, agricultural archetype of Mother Earth – an idyllic, passive “nurturer” and a sacred space of harmony. However, the existential threat of full-scale military invasion disrupts this pastoral chronotope. In contemporary discourse, the aggressor is conceptualized as a mythological multi-faced Serpent (Zmiy Gorynych), a force of chaos threatening the nation’s ontological foundations.

Purpose. The purpose of this study is to trace the linguoculturological and semantic shifts within this archetype in Ukrainian textual space under the extreme stress of ongoing warfare.

Methods. The study employs a multidisciplinary approach bridging philosophy, psychology, and linguistics, drawing on C. G. Jung’s theory of the Great Mother’s ambivalence, alongside Ukrainian geopsychical concepts (M. Shlemkevych, O. Kulchytskyi). The linguistic framework relies on conceptual, linguoculturological, and distributive analyses of texts ranging from classical Ukrainian literature (T. Shevchenko, P. Tychna, O. Dovzhenko, V. Symonenko, L. Kostenko) to contemporary prose and poetry (O. Zabuzhko, T. Horikha Zernia, K. Kalytko).

Results. The analysis reveals that the existential threat has activated the «dark» or wrathful aspect of the Great Mother archetype – not as an expression of evil, but as a fierce protective force. The research traces a clear evolution of this concept: from the classical tradition that establishes the sacred value of the land, through its integration into modern urban spaces, to its complete militarization as a defensive force.

Originality. Classical Tradition: Establishes the sacred value of the land, portraying enemy aggression as a sin against nature. O. Zabuzhko, T. Horikha Zernia: Transition the archetype into contemporary and urban landscapes, where the soil acts as a living repository of generational memory that rejects foreign occupation. K. Kalytko: Represents the culmination of this militarization, where the land strips away all victimhood, transforms into a “Warrior Earth” and actively destroys the invader (literally “chewing and digesting” the enemy).

Conclusions. The Ukrainian linguistic worldview has rapidly adapted to wartime realities, shifting the semantic framework of the «Earth» concept from agro-pastoral passivity to military-sacred subjectivity. Future research prospects include applying corpus linguistics to analyze these shifts in media and military discourses, as well as conducting comparative studies against Western European perceptions of wartime landscapes.

Key words: linguoculturology, archetype, Mother Earth, martial law, concept «Earth», mythologeme Snake, linguistic picture of the world, semantic transformation.

Надійшла до редакції: 25.02.2026

Прийнято до друку: 30.03.2026